

МОТИВАЦИЯ ПРИ УСВОЯВАНЕТО НА ПЪРВИ И ВТОРИ ЕЗИК

Росица Кючукова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. В статията са представени резултатите от изследване на мотивационните фактори при усвояването на първия език (български) и втория език (английски) върху корпус от студентски есета на фона на съответните теоретични идеи. Мотивационните фактори в двата случая взаимно се допълват, като така се осигурява баланс във формирането на идентичността. Определя се характерът на мотивационните фактори и се предлагат практически решения, които могат да бъдат приложени в методологията на езиковото преподаване.

Keywords: motivating factor, first language acquisition, second language acquisition, balance, Bulgarian, English

Мотивацията стои в основата на всеки успех, тя е този възлов фактор, чието наличие или отсъствие определя крайния резултат във всяка човешка дейност. Така е и при изучаването на езици. Явно е, че тя ще бъде твърде различна при първия език – родния, и втория език, който се добавя към него, предполагат се и се разграничават и различни мотивационни фактори в единия и другия случай, които е любопитно да се изследват, както и техните връзки с идентичността и по какъв начин те я конструират. В настоящата статия ще се спрем на теоретичните постановки за мотивацията, как тя влияе при усвояването на първия и втория език, като се спрем на резултатите от изследване върху мотивационните фактори, проведено със студенти от СУ „Св. Климент Охридски“, което дава важни насоки за това, как се изгражда идентичността на младия човек днес. Изследванията на мотивационните фактори дават и ценни идеи и информация как методологията на езиковото преподаване може да стане по-ефективна, за да отговори на мотивацията на учащите и техните очаквания.

Мотивацията се определя като вътрешен подтик, който кара човека да предприема различни действия, за да постигне определена цел (Harmer, 2001: 51), т.е. свързана е с поставянето и постигането на дадена цел. Когнитивният възглед за мотивацията включва като последователни и необходими етапи изследването, дейността, стимулацията, възприемането на нови знания и

укрепването на егото като краен резултат (Brown, 2000: 166). Най-задоволително е определението на Williams & Burden (1997), за когото мотивацията е „когнитивна възбуда“, предизвикваща решението да се действа, чийто резултат е постоянно поддържано „интелектуално и/или физическо усилие“, така че „предварително поставената цел“ да бъде постигната (Williams & Burden, 1997: 120).

Най-положителната страна на мотивацията е, че може бъде повлиявана напълно съзнателно. Това означава, че тя може да се променя и направлява чрез различни методи, които учителят може да използва за различните ситуации. Мотивацията при усвояването на родния (първия) език е свързана с идентичността, докато при добавянето на втория език, който е чужд, съществена роля играе и интересът към културата на този втори език; изучаването му е всъщност усвояване и на неговата култура, която се добавя и взаимодейства с базисната култура на родния език, която играе ключова роля при формирането на идентичността. Най-провокативният момент при изучаването на втори език е „изменението на собствения образ, усвояването на ново социално и културно поведение и начини на съществуване и следователно има значително влияние върху социалния характер на учащия“ (Williams, 1994: 77). Така социокултурният компонент е от първостепенно значение при мотивацията за изучаване на втори език, защото положителната нагласа към чуждия език и култура повишава многократно мотивацията, която има динамичен характер.

Съществуват три фази, през които преминава мотивацията. Първо е необходимо тя да бъде създадена чрез съзнателен избор (избор на мотивацията), създадената вече мотивация трябва да бъде поддържана и защищавана (действие на мотивацията) и след завършването на процеса по постигане на целта действието трябва да бъде оценено (мотивационна ретроспекция) от учащите се за това какъв е резултатът (Dörnyei, 2005).

Тези три фази се свързват с различни мотиви. Според теорията на Gardner (1985), която все още запазва влиянието си, три са основополагащите понятия – цялостна ориентация (положителната нагласа към втория език, желанието да се общува и дори да станеш като ценени и признати личности от това чуждо общество), инструментална ориентация (прагматичната цел на обучението по втори език, например придобиването на по-добра работа) и цялостен мотив, състоящ се от три основни компонента – цялостност (която обхваща цялостната ориентация, интереса към чужди езици и нагласите към общността, говореща втория език); нагласите към учебната ситуация (към учителя и групата за изучаване на втория език) и мотивацията, съдържаща мотивационния интензитет, желанието за учене на втория език. Очакванията за успех и усещанията за потенциала на справяне е друга част от избора на мотивация и е свързана с увереността на учащите, чийто ключов елемент е самоувереността, която се приема като значителна мотивационна субсистема в изучаването на

втория език. Това отчасти обяснява защо някои хора могат да говорят, като знаят около стотина думи, докато други не могат да се справят дори с хиляди думи.

Най-важният аспект на действието на мотивацията се отнася до възприеманото качество на езиковото преживяване. Според невробиологичните изследвания на Schumann (1997) хората оценяват стимулите, които получават от заобикалящата ги околна среда, в пет измерения – новост (степен на неочакваност или познатост); привлекателност, предизвикваща приятни усещания; цел или значителност на нуждата, която поражда действието (дали стимулът е инструмент при задоволяване на нуждите или постигане на целта); потенциал на справяне (дали индивидът очаква да се справи), както и структурата на Аза и социалния имидж на лицето (дали събитието е съвместимо със социалните норми и концепцията на индивида за неговия собствен Аз). Тези елементи представят същността на цялостната оценка на човека за качеството на дадено преживяване. В процеса на усвояване на втория език ключовата роля е на преподавателя с неговата личност, мотивация и модел от мотивационни ценности като личен опит и способности. При усвояването на родния (първи) език тази възлова роля се поема от майката и другите най-близки роднини в началото, а след това се продължава и засилва от преподавателя по роден език.

Вторият главен аспект на действието на мотивацията е свободата на волята или автономността на индивида, който учи. По правило автономните хора със свобода на волята са мотивираните учащи се. Много е важно учителите да подкрепят автономността на личността. В мотивационната ретроспекция последната фаза на мотивационния процес, обратната връзка, похвалите и оценките, които учащите се получават, са от най-голямо значение от практическа гледна точка.

Познаването и придобитите умения в прилагането на различни стратегии на учене също имат голяма роля за мотивацията. Например при хората, отдадени на компютрите, прилагането на някои компютърни игри или други компютърни задачи и работа с интернет може да засили извънредно мотивацията. Накрая добре усвоените стратегии ще разширят в ретроспективната фаза репертоара от лични стратегии и ще функционират като източник за нови знания. Мотивацията и стратегиите са изключително тясно свързани.

Като се приложи този трифазен модел на мотивацията, могат да бъдат набелязани четири аспекта на мотивирана преподавателска практика – създаване на основни мотивационни условия, на първоначална мотивация у учащия, поддръжка и подкрепа на мотивацията и окуражаване на ретроспективната самооценка (Dörnyei, 2005: 111 – 113).

Прави се също и разлика между външна (мотивация, създадена от външни фактори като нуждата да се вземе изпит, да се получи по-добра работа и др.) и вътрешна мотивация (която идва от индивида под формата на радост и

удоволствие от самия учебен процес като такъв), както изтъква Harmer (2001: 51).

Може да се обобщи, че мотивацията обхваща фактори, които предизвикват, поддържат и направляват поведението за постигането на определени цели, известни като мотиви. Подтикът е мотивационното напрежение, което организира поведението по такъв начин, че целта да бъде изпълнена. Подтикът или импулсът може да бъде първичен при изпълнение на биологични функции като глад или нужда от сън и вторичен, когато не е свързан с биологична функция и не подлежи на научаване (Feldman, 1989: 149). Също станалата класическа теория на Maslow (1970) за мотивацията разграничава мотивация при недостиг, когато се търси физическо или психологическо равновесие на нуждите, и мотивация на растежа – когато има движение над вече постигнатото в миналото към по-голямо постижение. Съществува йерархия на нуждите, която предполага удовлетворение на основните нужди, преди да бъдат удовлетворени нуждите от по-висш порядък. Нуждите формират определен ред – биологични, сигурност, любов, уважение, себеактуализация и трансценденталност. Себеактуализацията предполага удовлетворение на по-първичните нужди, при което индивидът се насочва към личностен растеж и развитие на най-големия си потенциал и възможности, докато трансценденталността удовлетворява духовните нужди на личността.

Интересно е да се установят какви са мотивационните фактори при усвояването на първия (роден) и втория (чужд) език. За да се постигне тази цел, се направи изследване на тези два вида мотивационни фактори при 50 студенти от СУ „Св. Климент Охридски“ от специалностите *Политология* и *Публична администрация* на възраст от 20 до 22 години чрез писане на есета на английски език на техните семестриални изпити на две отделни сесии. Това са есета на две теми: „Какво ме мотивира да уча английски?“ и „Имаме ли нужда от български език днес, във времето на глобализация, или какво ме мотивира да уча и усъвършенствам родния си език?“. Заглавието на втората тема беше продиктувано от нуждата да се потърси отговор на този въпрос, след като на семинар по европейски проекти млади експерти изразиха съмнение за ползата от родния език, понеже цялата комуникация се водела на английски. Така провокативно формулирана, темата предизвика написването на есета, в които остро се реагира на поставения въпрос и пламенно се защитава българският език, като са посочени кои са тези фактори, които го правят необходим и мотивират той да се усвоява. От целия корпус от 50 есета само в едно има изразено негативно мнение, но то по-скоро се свързва с цялостната ситуация в България и е израз на огорчението от нея.

От получените резултати могат да обобщят кои мотивационни фактори за изучаване на английски език и съответно на български посочват студентите, като се има предвид, че те дават повече от един мотивационен фактор в есетата

си, така че общата сума от процентите и в двата случая е повече от 100. Всички написани есета са номерирани и внимателно обработени. Приведените по-долу цитати от тях са мой превод, тъй като оригиналите са на английски.

Мотивационните фактори за изучаване на английски са:

- Комуникация: 52% („Ползата от говоренето на английски е, че можем да общуваме с почти целия свят“, „Идеята за един общ език изобщо не е лоша, ..., очевидно е, че английският език се е превърнал в глобално средство за комуникация“);

- По-добра работа/реализация: 40% („Английски е ключът към по-добри възможности в живота, към по-добра работа...“, свързан е с получаването на „по-високо платена работа“, „без английски не можеш да работиш никъде“);

- Компютрите и високите технологии, както и статутът/престижът на английския език: 38% (английски е „най-важният чужд език и е свързан с компютрите и интернет“, „английският и високите технологии са взаимно свързани“, „английският и високите технологии вървят ръка за ръка“, английски е „световният или глобалният език“, „универсалният език“, „вторият език на света“, „най-влиятелният език на света“, който „влие върху живота на всеки човек“, „най-популярният език“, „важен за международните и дипломатическите отношения“);

- Европейският съюз: 36% („Ако искаме да бъдем част от света, и по-специално от Европейския съюз, се нуждаем от английски“);

- Интернет: 32%;

- Образование: 14%;

- Музика, филми, книги, телевизия: 10% („Винаги съм заобиколен от англоговорящи хора, музика и филми на английски, информация на английски в интернет и в книгите. Всичко това ме стимулира и ми дава необходимата мотивация да уча сериозно“, „Английски внася нови елементи в нашата култура“);

- Бизнес: 8%;

- Информация, пътувания, живот и работа в чужбина: 6%.

- Съвсем малко души са посочили качествата на английски като мотив да го изучават, напр. „английски е много привлекателен с хубавото си произношение“, „красотата на английския ме накара да го изучавам“ или английски е „креативен и стимулира въображението“.

Направени са две групирания на основните мотивационни фактори за усвояване на английски език, за да се открият по-ясно водещите тенденции. При първото групиране се обединяват компютрите, високите технологии, статутът/престижът на английски и интернетът, които получават най-високия резултат (70%), следвани от комуникацията (52%), по-добрата работа/реализация (40%) и Европейския съюз (36%). Във второто групиране комуникацията и интернетът са обединени и получават най-високия възможен резултат (84%),

следвани от прагматичния фактор на по-добрата работа/реализация (40%), компютрите, високите технологии и статута/престижа на английски (38%) и накрая от политическия мотивационен фактор – Европейския съюз (36%). Резултатите от второто групиране посочват много ясно, че комуникацията и установяването на контакти чрез социалните мрежи на интернет, както и използването на разнообразните възможности, които мрежата предоставя, могат да се считат за най-сериозните мотиви за изучаване на английски като цяло.

Като мотивационни фактори за изучаване и усъвършенстване на родния български език са посочени:

– Националната идентичност: 54% („Българският език е нашата идентичност“, „Огромно богатство е говоренето на друг език, особено английски, защото е широко разпространен. Все пак чуждият език би трябвало да остане втори език. Човек трябва да цени своето наследство, защото без него той е никой. Мисля, че човек трябва да гради върху това, което вече има“, „Защото, ако загубим собствения си език, определено ще загубим нашата идентичност“, „ако загубим идентичността си, ще загубим лицето си“);

– Културата, сътворена на този език, в най-широк смисъл; родният език като част от културата с международен принос, както и признаването на българския език като равноправен и придобиването му на статут на официален език на Европейския съюз получават еднакъв резултат – 50%, т.е. половината от изследваните лица ги посочват като мотивационни фактори (на този език е „сътворена богата култура“, той е „част от българската култура и идентичност“, „предизвиква уважението на европейците“, „на него са написани литературни творби, които са културен принос и са високо оценени в чужбина“, „има огромен принос към културата на славянските народи с кирилската азбука“, която влиза в Европейския съюз като официално призната“, „...има много лобита, особено в ЕС, които застъпват друга теза за малките и не толкова малки езици. Но като имаме предвид основния принцип на ЕС – толерантност между нациите, може да заключим, че той включва толерантност между културите и езиците на тези нации... Абсолютно е необходимо българите да вярват в уникалната културна роля, която техният език има, да се борят за този език и дори да го популяризират в чужбина... това не е нещо радикално различно от основната цел на ЕС – обединена Европа с културно разнообразие вътре...“, „в ЕС хората трябва да знаят поне два или три езика и да знаеш и говориш български, е предимство... България обогатява европейската култура, защото внася нещо напълно различно за нея – кирилската азбука...“, „Разбира се, че се нуждаем от нашия език, особено откакто станахме член на ЕС и българският език беше приет като официален там... Сега, когато България стана член на ЕС, българският език стана официален европейски език, аз съм много горд да бъда и българин, и европейец“, „Мултикултурализмът е уважение към езика на другия и всички езици на ЕС се считат, поне на хартия, равнопоставени“);

– Българският език е част от историята, самият той има много дълга история и е силно свързан с традициите и обичаите: 32% („Българският език разкрива същността на нашата дълга и славна история. Ако не беше българският език, нямаше да бъдат разкрити много от българските приноси към европейската цивилизация. Несъмнено, създаването на кирилската азбука е най-същественият...“, „Ще спомена факта, че нашият език има история за повече от десет века и няма да бъде забравен толкова лесно през следващите десет“, без него „много от българските традиции ще загубят стойността си. Българският език е също източник на голяма гордост за българите и им дава себеувереност и чувство за принос към историята“, трябва добре да го знаем, „за да говорим с бабите и дядовците си и да запазим оригиналността на нашите традиции и обичаи“;

– Литературата, написана на български: 16% („...има много литературни творби, които са културни постижения и са високо оценени от чужди писатели, поети и критици“, „Един поглед към литературата ни показва важноста и великолепието на всеки един език. Не можеш да четеш Иван Вазов или Елин Пелин или Христо Ботев на английски и да очакваш същите чувства, както когато ги четеш на български. Шекспир звучи доста по-добре в оригинал“);

– Делото на Светите братя Кирил и Методий и кирилицата: 12% („Светите братя Кирил и Методий дадоха на света азбука за мелодичната славянска реч, в която всяка буква съвпада с определен славянски звук“, „България би трябвало да продължи да използва кирилската азбука. Нашата култура, нашата литература – всичко е написано на кирилица“, българският език е „нашата връзка с подвига на Кирил и Методий. Те наистина са извършили подвиг...“, българският е „майчиният ни език... Нашите предци са се борили за него. Първо, когато кирилицата е била създадена и когато хора с визия за бъдещето са стигнали до извода, че без наш собствен език ние ще се загубим...“, „Това означава, че кирилицата се оказва една от трите азбуки, които официално се използват в ЕС. Така че това вече е факт – всеки официален документ ще бъде превеждан на български език... азбуката е част от нашата идентичност... Гордея се с това. Светите братя Кирил и Методий са славата на страната ни“);

– Българският фолклор и песните ни, гордостта от българския език и нуждата от комуникация на български получават равен резултат – 8% („Фолклорът ни е невъзможен без песните ни на български език“, „Още един пример е също и фактът, че в Космоса българска песен, изпята от българска певица на български, представя цивилизацията ни“, „Национална гордост е да говориш родния си език“, българският трябва добре да се знае, „за да общуваме един с друг, за да обменяме идеи и опит“).

Посочват се и следните характеристики на българския език: уникален (18%), богат (10%), красив (8%), труден (също 8%), интересен (6%), оригинален (4%), древен (4%), „привлича като магия“ (2%). В корпуса от 50 есета

се споменават имената на Кирил и Методий, Иван Вазов, Христо Ботев, Елин Пелин, Валери Петров и Христо Стоичков (в контекста на съответното есе – „Когато ходим в други страни, повечето хора не знаят нищо за България. Други казват, „О, България, Стоичков“. Ще бъде добре другите да знаят повече за нашата страна и нашия български език“).

От анализа на данните на двете групи есета се вижда, че комуникацията и интернет, търсенето на по-добра работа/реализация, високите технологии и статутът/престижът на английски са ключовите мотивационни фактори при изучаването на втори език английски, докато при изучаването и усъвършенстването на родния български език това са националната идентичност, културата, създадена на този език, връзката на езика с историята като част от нея, традициите и обичаите, българската литература, кирилицата и делото на Кирил и Методий като оригинален български цивилизационен принос в европейската и световната култура, българският фолклор.

Прави впечатление сравнително малкият процент, който получава комуникацията при изучаването на родния език, докато при втория език тя заема първата позиция, т.е. много ясно е разграничението между прагматични мотивационни фактори при изучаването на английски като втори език (комуникация, интернет, търсенето на по-добра работа/реализация, високите технологии) и духовните мотивационни фактори при изучаването на родния български като първи език (националната идентичност, културата, традициите, обичаите, историята, литературата, кирилицата, българският фолклор) или между нуждите от себеактуализация при първите мотивационни фактори и трансценденталните нужди при вторите.

Това означава, че при изучаването на родния език се застъпват по-дълбинните пластове на мотивацията, което винаги трябва да се има предвид, като и двата типа мотивационни фактори би трябвало да бъдат в баланс, за да отговорят на потребностите. Въпреки че е налице неизбежна хибридизация на идентичността, тези два типа мотивационни фактори би трябвало да са в равновесие, за да съответстват на нуждите и ценностите на съвременния млад човек.

Методологиите на преподаването на двата езика би трябвало да се възползват от тази информация. Комуникативните, интерактивни и прагматични подходи би трябвало да са широко застъпени при преподаването на английски, да не се пренебрегват огромните възможности на социалните мрежи в интернет. От друга страна, при преподаването на български език би било полезно да се използват връзките на езика с културата, историята, традициите, обичаите, литературата, фолклора, да се засилват интердисциплинарните взаимодействия и да се използват богатите ресурси на интернет. И двата езика трябва да се проектират в общоевропейски контекст и да се проучват европейските практики за разнообразяването на подходите под формата на различни проекти – вижда се, че ЕС играе съществена роля за мотивацията при изучаването и на двата езика.

ЛИТЕРАТУРА

- Brown, H. D. (2000). *Principles of language learning and teaching*. Harlow: Pearson Education Ltd.
- Dörnyei, Z. (2005). *The psychology of language learner: Individual differences in second language acquisition*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Feldman, R. S. (1989). *Adjustment. Applying psychology in a complex world*. New York: McGraw-Hill Book Company.
- Gardner, R. C. (1985). *Social psychology and second language learning: The role of attitudes and motivation*. London: Edward Arnold.
- Harmer, J. (2001). *The practice of English language teaching*. Harlow: Longman.
- Maslow, A. (1970). *Motivation and personality*. New York: Harper & Row.
- Schumann, J. H. (1997). *The neurobiology of affect in language*. Oxford: Blackwell.
- Williams, M. (1994). Motivation in foreign and second language learning: An interactive perspective. *Educational and Child Psychology*, 11: 77 – 84.
- Williams, M., Burden, R. (1997). *Psychology for language teachers*. Cambridge: Cambridge University Press.

MOTIVATION IN FIRST AND SECOND LANGUAGE ACQUISITION

Abstract. In the paper the outcomes of research on the motivating factors of the first (Bulgarian) and second (English) language acquisition are presented on the corpus of students' essays in the background of the appropriate theoretical ideas. The motivating factors in the two cases are complimentary to one another, a balance in the identity formation being secured in this way. The character of the motivating factors has been identified and practical solutions have been offered that can be applied in the methodology of language teaching.

✉ **Dr. Rossitsa Kyuchoukova**
University of Sofia
15, Tsar Osvoboditel Blvd.
1504 Sofia, Bulgaria
E-mail: rossikyuch@gmail.com